

РЕЦЕНЗИЯ

на Дисертационен труд на Кирил Михайлов Бозгунов

на тема: **„КОНСТРУКТЪТ ПСИХОПАТИЯ И ВРЪЗКАТА МУ С ДРУГИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ КОНСТРУКТИ“**

за придобиване на образователна и научна степен **„доктор“** по професионално направление 3.2. Психология (Клинична психология)

Научен ръководител: Професор д.пс.н. Ваня Матанова

Рецензент: Доц. д.пс.н. Румяна Крумова-Пешева

Дисертационната разработка на Кирил Бозгунов е иницирана от практиката на автора в областта на личностните разстройства и в частност – на зависимостите. Клиничният опит е провокирал сериозния интерес към търсене на нови отговори и измерения на понятието за психопатия в неговите многоизмерни и полемични особености. Целта е да се разшири и дообогати разбирането на конструкта от гледна точка на историческото му развитие и от гледна точка на съвременното му състояние в интерпретативен теоретичен и практически смисъл.

Дисертационният труд е разположен на 166 страници. Съдържа увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Библиографската справка включва 205 източника, от които 31 на кирилица и 174 на латиница. Заглавията са напълно съответни на разглежданата проблематика. Показват задълбочения интерес на автора относно разработвания изследователски въпрос, неговия стремеж към изчерпателност, убедителност и прецизност.

Като приложение са представени Методика за оценка на личностова тревожност на Спилбъргър, Методика за оценка на алекситимия – TAS-20 и Полуструктурирано оценъчно интервю за психопатия – PCL:SV.

Авторефератът към дисертацията е с обем от 37 страници и отразява напълно информативно разглежданата тема. Показва актуалността на въпроса в неговата психодинамична природа, както и насоките за бъдещи научни изследвания. Представени са 8 публикации, разработени в екип, свързани с дисертационната проблематика. Посочени са също 15 представяния на научни конференции и други форуми, отново екипни, което ясно показва сериозната ангажираност на Кирил Бозгунов по темата на дисертацията, както и неговите способности за ефективна колаборация в екип.

Идеята на дисертационния труд е свързана със стремежа да се прецизира схващането за функционирането на граничната личност, да се търсят различни феноменологични еквиваленти и корелации с концепциите за алекситимия, зависимост, тревожност и др. Изучаването и изследването на подобни феномени притежава дълга история в клинично-психологичната теория и практика. Въпреки това този род изследователски идеи имат съществено място в доразвиването и проверяването на различен род хипотези. Стремежът да се изследват взаимовръзките между личностната абнормност с алекситимичните и тревожни аспекти на личността е оригинална и със сигурност дообогатява клинично-психологичната практика. Дава възможности за нови допускания и изследователски перспективи.

В увода на дисертацията се подчертава значимостта и сложността на понятията за личностна абнормност и в частност за дефинирането и разбирането на термина „психопатия“. Авторът разглежда този термин в качеството му на единен конструкт с многопластова и противоречива природа. Аргументира задълбочено необходимостта от неговото доизясняване в психиатричната практика и в практиката на клиничните психолози. Посочва също нуждата от адаптиране на редица психодиагностични методики за изследване на психопатията в условията на българската популация. Мотивацията му е свързана с клиничната практика и показва желанието за още по-пълно и цялостно разбиране на граничната патология в нейното сложно психично функциониране и диагностициране.

Първа глава на дисертационния труд предлага теоретичен обзор на различни подходи спрямо обсъжданата проблематика. Разглежда схващането за психопатия в неговия исторически смисъл, в ранните концепции след възникването му, както и съвременното състояние за разбирането на термина. Проследени са различни акценти от дефиниране на понятието в тяхната динамика от възгледите за „мания без налудности“, през деструктивните елементи, безотговорността, липсата на способност за изпитване на вина, нарушенията в афективната сфера, до асоциалните и антисоциални прояви и нестабилния психичен идентитет.

Отбелязани са терминологични разграничения между „психопатен“, „психопатологичен“, „психопатна малоценност“, „психопатна личност“ и други, които отразяват в исторически аспект трудностите в обобщеното дефиниране на личностните разстройства в психиатричната и психологична теория и практика. Именно с тази цел Кирил Бозгунов прави своя сериозен изследователски опит да прецизира разбирането за конструкта и да намери неговите обобщени и най-точни характеристики. Това показва стремежа му към по-точно диагностициране и към по-пълно конкретизиране на използвани до момента понятия в клиничната психология.

Възгледите за психопатията в европейския опит са описани много задълбочено и изчерпателно в границите на класификациите на Е. Крепелин, К. Шнайдер, К. Леонхард и други, акцентиращи върху личностната абнормност, предиспозициите и характеристиките за разграничение между здраве и болест, акцентуациите и нарушенията във функционирането на личността в континуума между норма и патология. Различните схващания са посочени с тенденцията за анализ на общото и различното в тях и с необходимата сериозна професионална рефлексия.

В теоретичната част коректно и убедително са описани и етапите на историческо развитие на възгледите за психопатия в САЩ, акцентиращи приоритетно върху клинични категории с антисоциална симптоматика. Представена е дискусията между разбирането за психопатната личност като част от психиатрична нозология или като преживяване на нормална афективност, излизаща обаче отвъд границите на така наречената нормална невротичност. Показан е акцент и върху редица личностни характеристики като опит за систематизиране чертите на психопатията в нейните интелектуални, емоционални, поведенчески и други аспекти. Включени са възгледи на голям брой изследователи като Хендерсън, Карпман, Патрик, Нюман и т.н. Представените концепции са убедително доказателство за цялостно познаване на

състоянието на проблема и на динамиката на възгледите относно развитието на подобен психологичен конструкт.

Проследен е много информативно и българският опит в разбирането и интерпретирането на психопатията с „движението“ на възгледите за вродени личностни особености, стабилни индивидуални констелации, патологични състояния, засягащи сферата на характера и социалната адаптация, нарушенията в емоционалността и волята и др. По много подходящ начин са посочени и схващанията за ролята на психотравматичните преживявания в етиологията на психопатното формиране, на стигматизацията, на интрапсихичната и интерперсонална конфликтност. Дискутирана е историята на тези схващания в идеите на редица автори като Шаранков, Темков, Христозов, Ачкова и др.

Отразено е съвременното състояние на разбирането за термина „психопатия“ като обединяващо изследователските стремежи на психолози, психиатри, специалисти от съдебната система и др. Представено е разбирането му в понятията за психично разстройство, за предиктор на рецидиви и антисоциални действия, като сложен конгломерат от гранични личностни характеристики и т.н. Този факт отразява чувствителността на автора към различните измерения на конструкта „психопатия“, неговите собствени виждания за различните аспекти на проблематиката.

Описани са теории за етиологията на психопатията, концепции за видовете психопатия, факторна структура, методики за оценка и др. Отбелязано е значението на генетичните, психичните, социалните и средови фактори, които се приемат за базисни в патогенезата на граничната личностна организация. Комплексните предиспозиции са модерен подход към личността в светлината на добрите професионални практики. Изследванията върху видовете психопатия показват ясно наличието на континуум от характеристики, много необходими за клиничната практика. Подчертана е ясната позиция на автора по този въпрос. Представени са различни методики за оценка с конкретното разграничение на техните предимства и недостатъци с цел на прецизната диагностична работа. Подобен подход има важна стойност за намирането на нови стратегии за психологична оценка в клиничната практика по отношение изследването и изучаването на личностните разстройства.

В сходен порядък са предложени възгледи за тревожността – определение, същност, етиология, значимост на проблема, както и връзка между тревожността и

психопатията. Използваната основна дефиниция е базирана на теорията на Спилбъргър, чиято методика е един от изследователските инструменти в дисертационната разработка на Кирил Бозгунов. Връзките между психопатия и тревожност са търсени в „територията“ на различни водещи теоретични постулати и допускания, насочващи вниманието към клиничната презентация на психичните декомпенсации.

В теоретичния обзор е включено и понятието за алекситимия в неговите исторически аспекти, определение, същност и особености, етиология, както и във връзката му с дефинирането на психопатията. Проблемите в символичните способности на индивида, неспособността за диференциране и дефиниране на преживяванията са в основата на съвременните теории за психосоматичната болест. Напълно основателно авторът си поставя за задача да изследва връзките между конструкта психопатия и неспособността за разпознаване и осъзнаване на собствената емоционална същност. Когнитивните и афективни дефицити водят до „операторско“ мислене и до редица органични болестни симптоми. Подчертани са някои общи характеристики между психопатията и алекситимията като импулсивност, поведенчески проблеми, интензивни деструктивни тенденции и др. Идеята за изследване на алекситимичните особености е в синхрон с модерните научно-изследователски перспективи и най-новите подходи в интерпретацията на психосоматичните взаимодействия.

В същия план са представени и характеристики на зависимостите. Подчертана е пряката връзка между злоупотребата с психоактивни вещества и психопатията. Авторът се придържа към определението за зависимост на DSM-IV и Международната класификация на болестите (МКБ-10).

Посочените теории са представени много убедително и ясно показват информираността и компетентността на Кирил Бозгунов, както и неговата способност за рефлексия върху тях. Идеята за проучване на алекситимията и нейните връзки с останалите психични феномени е доста интересна и новаторска. Напълно съответна е на новите съвременни тенденции в клинично-психологичния опит.

Във втора глава „Организация на емпиричното изследване“ са представени целта и задачите на разработката. Формулирани са шест изследователски хипотези. В изследването са включени лица със зависимости от психоактивни вещества, алкохолно зависими, а като контролна група – лица, които не покриват критериите за зависимост към нито едно психоактивно вещество. Използваният инструментариум е описан

напълно коректно. Данните са обработени със статистическата програма SPSS. Прилагани са параметричен, непараметричен и корелационен анализ. Изследването е проведено в периода 2009-2016г. като процедурите са реализирани изцяло професионално.

Глава трета „Резултати, дискусия и изводи от емпиричното изследване“ включва анализи на разликите между групите по нива на психопатия, личностна тревожност и алекситимия. Представени са данни за равнищата на различните параметри, както и за връзките между отделните фактори. Отчетени са конкретни тенденции, влияещи върху получените данни като например тезата, че психопатията е свързана с определени трайни личностни черти, които са константни във времето.

Получените резултати са онагледени по подходящ начин и са изключително информативни и убедителни. Те са добра илюстрация на данните и на тенденциите на изследователския интерес.

В частта „Обобщение и дискусия“ много структурирано и синтезирано са представени резултатите, свързани с издигнатите хипотези и са описани реалистично предимствата и ограниченията при изследване на посочените психични феномени. Получените данни са отбелязани като очаквани в рамките на изследвания конструкт и в голяма степен потвърждават научно-изследователските допускания.

Въпросът за взаимовръзката между зависимостта и психопатията е приносен по отношение на верифицирането на подобни данни за българската извадка. Той потвърждава категоричния факт, че граничната личностна структура и организация е в пряка корелация със зависимото поведение и с търсенето на симбиотична свързаност. Кирил Бозгунов отчита по убедителен начин не само константните, но и динамичните характеристики на конструкта психопатия в групата на зависимите от психоактивни вещества.

Много интересен клиничен факт се открива във връзка с резултата за по-високото ниво на тревожност при опиоидно зависимите в сравнение със зависимите от амфетамини. Този факт е аргументиран на основата на голяма извадка от изследвани лица и представлява важен извод за клиничната практика с тези групи пациенти. Дава повод за издигане на нови научни допускания в сферата на изследване и работа с индивиди със зависимо поведение.

При алекситимията резултатите за различие между групите не покриват първоначалните хипотези. Трудно е да се докаже взаимовръзката между нивата на алекситимия и развиването на зависимост. Отчетен е напълно логичният контраст при трудностите в идентифицирането и описването на емоции между контролната група и ползависимите лица. Авторът допуска, че подобни резултати са свързани с пилотния характер на използването на конкретната методика, със спецификите на извадката и с липсата на достатъчно изследвания в българската популация. Приема също влиянието на редица разнородни социо-културни фактори. Това е съвсем приемлива и подходяща интерпретация, което вярвам, че може да бъде и повод за по-нататъшни негови научни изследвания.

Корелацията между тревожността и психопатията показва липсата на подобна взаимовръзка, с което потвърждава разбирането по въпроса в световната практика до момента.

В своята разработка авторът предлага и някои нови насоки на изследователски тенденции, които биха дали повече възможности за провеждането на по-прецизна психодиагностика на личностните разстройства, а именно: натрупването на по-голям опит с посочените методики с акцент върху отчитането на социо-културните фактори в българската популация, изследвания по отношение на алекситимията, в които да бъде отчетено влиянието на пола на изследваните лица и др. В този смисъл неговата дисертация се явява инициация за редица нови идеи и за по-нататъшни проучвания.

Може да се каже, че в работата на Кирил Бозгунов е осъществен обстоен анализ на психопатията като единен психологичен конструкт. Цялостно и задълбочено е проследено неговото възникване, историческото му развитие, особеностите на възгледите за него в европейския, американския и в частност – в българския опит. По изключително подходящ начин е анализирано и съвременното състояние на проблема. Отразени са най-значимите аспекти в разбирането за личностната абнормност.

На основата на проведеното емпирично изследване са описани и представени абсолютно аргументирано взаимовръзките между социалната тревожност, психопатията и алекситимията. Авторът подчертава конкретно, че в групата на зависимите към психоактивни вещества лица се наблюдават по-високи нива на психопатия и тревожност, което е по-изразено при ползависимите индивиди. Изследването на връзката между алекситимия и психопатия на базата на

изследователското проучване показва противоречиви резултати. Въпреки това, получените данни подкрепят допускането за дименсионалния характер на психопатията. Като се има предвид, че този въпрос е все още не напълно изяснен от научно-изследователска гледна точка в световен мащаб, можем да приемем, че опитът за неговото разглеждане и разработване е изключително ценен момент в работата на Кирил Бозгунов. Смятам, че той със сигурност би продължил доразвиването на подобен род въпроси в практиката си на клиничен психолог и изследовател.

Приносен момент на разработката се съдържа и в поддържането и анализирането на концепцията за континуумния характер на психопатията. Идеята за психодинамичните специфики на конструкта и тезата за предиктивните му качества представляват важен извод за клиничната практика с гранични състояния. Самото изследване е съществена стъпка в доразвиване същността на разглежданото понятие „психопатия“, както и в откриването на значими взаимодействия с психологичните измерения на тревожността и алекситимията.

В заключение: искам категорично да подчертая, че дисертационният труд на Кирил Михайлов Бозгунов представя безспорните способности на автора за планиране, разработване и реализиране на сериозни и задълбочени емпирични изследвания и изчерпателни и аналитични теоретични обзори. Дисертацията съдържа важни и новаторски елементи по отношение на изследваните психични феномени и по отношение на тенденциите за тяхното прилагане в клинично-психологичната практика. Всичко това ми дава основание да предложа напълно убедено на уважаемото научно жури на Кирил Бозгунов да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3.2. Психология (Клинична психология).

Изготвил рецензията.....

(Доц. Р. Крумова-Пешева)

29.09.2017г.

гр. София